

**ГРОМАДЯНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ПІД ЧАС ВІЙНИ
(КЕЙС ДРОГОБИЦЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА)****CIVIC IDENTITY OF STUDENTS DURING THE WAR
(THE CASE OF DROHOBYCH IVAN FRANKO STATE
PEDAGOGICAL UNIVERSITY)****Зелена О.Я.,***кандидат політичних наук,
доцент кафедри філософії, соціології та політології імені професора Валерія Скотного
Дрогобицького педагогічного державного університету імені Івана Франка***Мірчук І.Л.,***кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії, соціології та політології імені професора Валерія Скотного
Дрогобицького педагогічного державного університету імені Івана Франка*

У статті досліджується громадянська ідентичність студентської молоді під час війни. Розглядається вплив війни на формування ідентичності української молоді. Показано, що громадянська ідентичність має важливе значення для суспільства, оскільки вона сприяє формуванню спільного відчуття належності та співпраці між громадянами. Вона стимулює активну участь у громадському житті, політичних процесах та сприяє зміцненню соціальної стабільності. Зауважено, що рівень ідентифікації молодих українців, як окремої самодостатньої спільноти безпосередньо впливає на подальші євроінтеграційні процеси України та зміцнення її позицій на міжнародній арені.

За результатами соціологічного опитування, проведеного у Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка, виявлено, що під час війни відчуття громадянської ідентичності молоді зросло, а більшість студентів пишаються своїм громадянством. Показано, що у складних воєнних умовах для української молоді важливість національної приналежності дещо переважила над громадянською, а приналежність до свого регіону, світової чи європейської спільноти відійшли на задній план.

У дослідженні показано, що вплив війни на формування громадянської ідентичності української молоді є суттєвим і важливим. Війна стимулює молодих українців до активної участі в допомозі українській армії та тимчасово переміщеним особам, як фізично, так і фінансово. Бажання працювати на користь перемоги своєї держави свідчить про громадянську зрілість молоді. Зростання громадянської ідентичності молоді має важливі наслідки для євроінтеграційних процесів України. Воно сприяє зміцненню національної самосвідомості та підтримці європейських цінностей. Громадянська ідентичність є важливим фактором у формуванні суспільства, яке спрямоване на демократію, права людини та розвиток громадянського суспільства.

Ключові слова: ідентичність, молодь, війна, громадянська ідентичність.

The article explores the civic identity of student youth during the war. The influence of the war on the formation of the identity of Ukrainian youth is analyzed. It is shown that civic identity is important for society, as it contributes to the formation of a common sense of belonging and cooperation between citizens. It stimulates active participation in public life and political processes and contributes to social stability. It is noted that the level of identification of young Ukrainians as a separate self-sufficient community directly affects the further European integration processes of Ukraine and the strengthening of its position in the international arena.

The results of a sociological survey conducted at the Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University revealed that during the war, the sense of civic identity of young people has increased, and most students are proud of their citizenship. It is shown that in the difficult military conditions for Ukrainian youth, the importance of national identity has somewhat prevailed over civic identity, and belonging to their region, the world or European community has faded into the background.

The study shows that the impact of the war on the formation of the civic identity of Ukrainian youth is significant and important. The war stimulates young Ukrainians to take an active part in helping the Ukrainian army and temporarily displaced persons, both physically and financially. The desire to work for the victory of their country is a sign of civic maturity. The growth of youth civic identity has important implications for Ukraine's European integration processes. It helps to strengthen national identity and support European values. Civic identity is an important factor in the formation of a society that is committed to democracy, human rights, and the development of civil society.

Key words: identity, youth, war, civic identity.

Постановка проблеми. Активний супротив українського суспільства та героїчна боротьба воїнів через повномасштабне вторгнення Росії дозволяють говорити про безпрецедентну консолідацію українців. Очевидним є те, що українці демон-

струють такі громадсько-національні характеристики, які ідентифікують їх як спільноту. Йдеться про громадянську ідентичність, яка відображає основну сутність почуття приналежності та ідентифікації людини з певною громадою, нацією або

державою. Таке усвідомлення себе як члена ширшої спільноти включає також спільні цінності, ідеали, культуру та історію. Стратегічно важливим для держави є формування громадянської та національної ідентичності молоді, бо це майбутнє та запорука збереження її суб'єктивності на світовій арені. Більше того, у контексті нашої євроатлантичної інтеграції високий рівень сформованості громадянської ідентичності є ознакою домінування демократичних цінностей. Протягом тридцяти років незалежності такі процеси в Україні проходили дуже складно й повільно. З початком війни є підстави говорити, що такі процеси набули актуальності, а повномасштабне вторгнення посилює зміни, які відбуваються із карколомною прогресією на користь українців. Актуальність питання підтверджують і найновіші законодавчі ініціативи Української держави. Йдеться про Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», який набув чинності 1 січня 2023 року та вперше в нашій історії прописав засади державної політики у вказаній сфері.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Теоретичні засади даної розвідки складають праці вітчизняних та закордонних науковців, які розкривають дефініції ідентичності, вивчають процес її формування, зокрема в умовах демократії. Після окупації частини Донецької та Луганської областей у 2014 році проводилось емпіричне дослідження щодо вивчення питання ідентичності українців Сходу і Заходу соціологами Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (керівник проекту професор І. Кононов [1]. Українські дослідниці В. Арбеніна, Л. Сокуринська, С. Щудло [2], В. Щербату ґрунтовно вивчали специфіку формування та різновиди ідентичності молоді [3]. Авторки статті досліджували динаміку громадянської позиції молоді в умовах війни [4, 5]. Особливість національної ідентичності досліджували М. Козловець [6], М. Степико [7] та ін. Політичну участь як чинник громадянської ідентичності в контексті політичної свободи аналізував В. Климончук [8] взаємозв'язок демократії із рівнем політичної участі досліджував Б. Барбер [9]. Серед закордонних дослідників питання ідентичності досліджував американський філософ Френсіс Фукуяма [10], німецький соціолог Ю. Габермас [11], американська дослідниця Л. Грінфелд [12].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Метою нашої розвідки є визначення рівня громадянської ідентичності молоді західного регіону України, зокрема студентів Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, а також вплив війни на її показники. Для емпіричного аналізу було використано результати опитування «Соціологічний портрет першокурсника в умовах війни», про-

веденого у Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка в період з 25 лютого по 12 березня 2023 р. Об'єктом дослідження стали студенти перших курсів усіх факультетів Франкового університету. Генеральна сукупність становила 619 першокурсників з яких 369 дівчат та 250 хлопців. Вибірка налічувала 410 респондентів, з них 59,6% дівчат і 40,4% хлопців. Опитування проводилось шляхом випадкового анонімного індивідуального онлайн анкетування. Анкета розроблена навчально-науковою соціологічною лабораторією Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

У даній статті предметом аналізу є питання громадсько-політичного блоку, які допоможуть нам вивчити рівень громадянської та національної ідентичності студентської молоді в умовах війни та визначити їхній рівень зацікавленості політикою. Авторки статті усвідомлюють, що результати дослідження носять більшою мірою регіональний характер і не можуть інтерпретуватись у всеукраїнському розрізі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наше дослідження варто розпочати із аналізу дефініції щодо означення терміну «ідентичність». Енциклопедичний довідник новітньої політичної лексики пояснює ідентичність (анг. identity – тотожність) як концепт, що виражає переживання або усвідомлення особистістю своєї належності до тієї або іншої соціально-особистісної позиції в межах соціальних ролей та їх станів як уявлення людиною самої себе унікальною, цілісною [13, с. 144]. Особливий підхід до розкриття поняття ідентичності застосовує Френсіс Фукуяма. В його основі вчений розглядає гідність. Фукуяма розмежовує внутрішнє «я» і зовнішній світ суспільних правил та норм. «Внутрішнє «я» становить основу людської гідності, що ґрунтується на усвідомленні цінності власної суб'єктивності» [10].

Загальну сутність ідентичності визначають три базові людські потреби в наступній послідовності: приналежність до співтовариства, позитивна самооцінка/самосприйняття та безпека. Це чітко фіксує і структура ідентичності, яка включає біологічний організм, змістовий та ціннісний вимір індивіда. Щодо видів ідентичності, то в науковій літературі виокремлюють індивідуальну та соціальну ідентичність [3].

Індивідуальна (персональна) ідентичність особистості забезпечує її цілісність, гармонію особистості, сформованої у процесі індивідуального життєвого досвіду (вертикальний, біографічний вимір). Натомість, соціальна ідентичність тісно пов'язана з виконанням певних соціальних ролей (горизонтальний вимір).

У рамках соціальної ідентичності особливе місце займає територіальна ідентичність, у якій теж виділяють певні рівні, а саме: національна,

регіональна, локальна ідентичності [3]. Найгостріша дискусія розгортається щодо інтерпретації громадянська та національна ідентичності.

Українська соціолог В. Арбеніна доводила, що означення меж ідентичності у державному вимірі, в більшості зводилось до прикметників «громадянська» та «національна». При чому найбільш неоднозначною, але більш вживаною залишається поняття «національна ідентичність» [2, с. 48]. Системоутворюючим для обидвох понять є «громадянин». Хоча цей статус асоціюється із державою. Але ж варто розуміти, що існують й інші соціальні спільноти, відповідно залежно від контексту науковці використовують визначення «державно-територіальна», «державно-громадянська», «національно-громадянська» ідентичності [2, с. 48].

У Законі України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» застосовуються два терміни «українська громадянська ідентичність» та «українська національна ідентичність». Перше розкривається як «стійке усвідомлення громадянином України, закордонним українцем свого політико-правового зв'язку з Україною, українським народом та громадянським суспільством» [14]. В свою чергу «українська національна ідентичність – це стійке усвідомлення особою належності до української нації як самобутньої спільноти, об'єднаної назвою, символами, географічним та етносоціальним походженням, історичною пам'яттю, комплексом духовно-культурних цінностей, зокрема українською мовою і народними традиціями» [14].

Структура громадянської ідентичності складається з кількох ключових елементів. По-перше, соціальна ідентифікація грає важливу роль, визначаючи належність людини до певної соціальної групи чи

спільноти. Це може бути нація, етнічна група, релігійна спільнота або місцева громада. Крім того, культурна ідентичність відіграє значущу роль, оскільки вона включає спільну мову, традиції, обряди та історію, які формують особливий колорит кожної громади. Нарешті, політична ідентичність визначається участю людини в політичному процесі та відчуттям зобов'язання перед своєю державою або громадою.

Отже, громадянська ідентичність є неоднозначним і багатоскладовим поняттям. У даному дослідженні беремо за основу означення громадянської ідентичності як ототожнення молодого людини зі спільнотою громадян національно-державного утворення. Громадянськість забезпечує успішність і дієвість держави як політичної організації через відчуття приналежності окремого індивіда складовою єдиної спільноти, з набором громадянських прав, політичних зокрема [11]. Практика їх виконання через політичну участь впливає на формування громадянської ідентичності [8, с. 74].

Вивчаючи вплив російсько-української війни на відчуття молоддю своєї громадянської ідентичності ми намагалися з'ясувати за запитанням зі шкалою: *Я став\стала більше пишатись, що є громадянином\кою України, Я став\стала менше пишатись, що є громадянином\кою України, Я не відчув\ла жодних змін у відчутті моєї приналежності до громадянської спільноти* (Рисунок 1). Зауважимо, що вік наших респондентів 17–18 років. Це вчорашні випускники шкіл, які розпочали практику дорослого студентського життя.

Результати демонструють, що абсолютна більшість опитаних студентів (91,7%) відчувають і пишаться тим, що є громадянами України, при чому, зазначають, що це відчуття у них зросло. Жодний респондент не дав негативної відповіді. Вважаємо, що консолідація громадян України

Відповіді респондентів на запитання: «Чи вплинула війна на формування Вашої громадянської ідентичності?», %

Рис. 1. Вплив війни на формування громадянської ідентичності

Джерело: Укладено авторками на основі загального масиву.

у протидії російському повномасштабному вторгненню, успіхи ЗСУ на фронті, утвердження прав українців на свою свободу, збереження суверенітету України, набуття суб'єктивності на міжнародній арені стали поштовхом, який призвів до зростання відчуття гордості за приналежність до української спільноти. Такі результати цілком корелюються з даними всеукраїнського опитування, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС), де майже 80% опитаних українців насамперед ідентифікують себе як громадяни України [15]. У За даними КМІС, тренд на зростання рівня громадянської ідентичності з 62,6% у 2021 році до 79,7% у 2022 [16].

Для більш глибокого розгляду ідентичної приналежності ми поставили студентам ще одне запитання, включивши у шкалу різні рівні ідентичності, у тому числі й просторовий (Рисунок 2).

Як бачимо російсько-українська війна спровокувала ситуацію, коли національна ідентичність галицької молоді є більш вираженою, ніж грома-

дянська. Припускаємо, що це може бути пов'язано з відвертим антиукраїнським характером російської агресії в Бучі, Маріуполі, Ізюмі та інших тимчасово окупованих містах.

Цікаві результати спостерігаємо щодо ідентичностей, які мають просторовий аспект. На сьогоднішній день для української молоді вони відійшли на задній план: не мають значення ні приналежність до свого регіону, ні до світової чи європейської спільноти.

Під час війни громадянська активність українського суспільства, його консолідованість, у першу чергу, проявилася у волонтерській допомозі Збройним Силам України та особам, які потребували допомоги через втрату власних домівок і майна. На нашу думку, зрілість суспільства та громадянська позиція його членів виражається саме через залученість до волонтерської діяльності (Рисунок 3).

Більшість студентської молоді продовжує займатися волонтерством і допомагає або збира-

Відповіді респондентів на запитання: «Ким Ви себе насамперед відчуваєте?», %

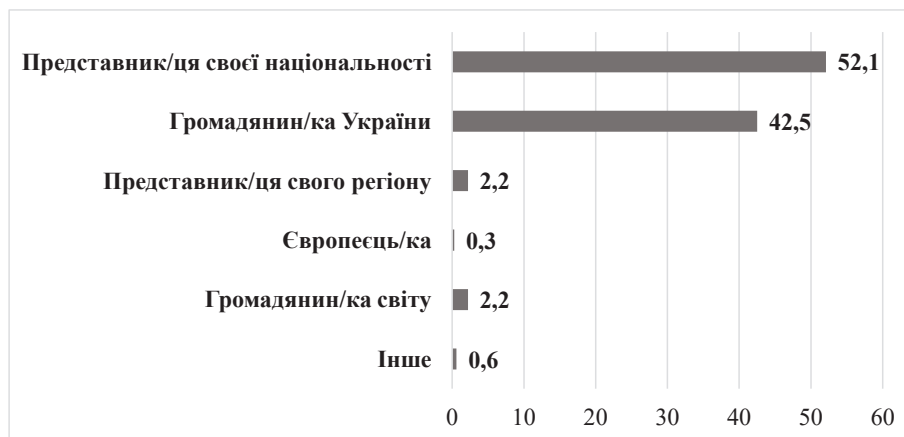

Рис. 2. Відчуття респондентів щодо своєї ідентичності

Джерело: Укладено авторками на основі загального масиву.

Відповіді респондентів на запитання: «Чи залучені Ви до волонтерської допомоги армії/ТрО/іншим тимчасово переміщеним особам?», %

Рис. 3. Рівень залучення студентів до волонтерської допомоги армії/ТрО/іншим тимчасово переміщеним особам

Джерело: Укладено авторками на основі загального масиву.

Відповіді респондентів на запитання: «Чи цікавитеся Ви політикою?», %

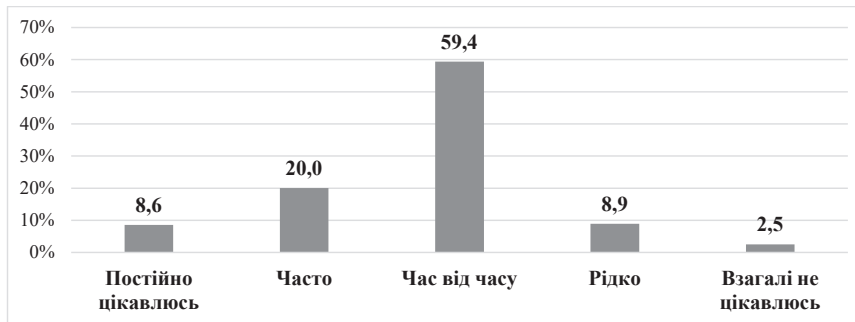

Рис. 4. Рівень зацікавлення студентів політикою

Джерело: Укладено авторками на основі загального масиву.

ється долучитися до допомоги українській армії та тимчасово переміщеним особам як фізично, та/або фінансово. Не дивлячись на те, що війна в Україні триває майже півтора року, бажання працювати на користь перемоги своєї держави у молоді не спадає, що свідчить про її громадянську зрілість.

Побуває суспільна думка, що молодь не цікавиться політикою, але громадсько-політична активність молоді, на нашу думку, є необхідною умовою соціалізації та становлення молоді людини як свідомого і небайдужого до свого майбутнього і майбутнього своєї країни громадянина [17, с. 109]. Рівень зацікавлення студентської молоді політикою ми з'ясували за запитанням зі шкалою: *постійно цікавлюсь, часто, час від часу, рідко, взагалі не цікавлюсь* (Рисунок 4).

Аналіз даних демонструє, що майже третина молоді, не дивлячись на свою зайнятість навчанням, часто або навіть постійно цікавиться політикою, більше половини респондентів зазначили, що цікавляться політичними подіями час від часу. Припускаємо, що такий інтерес до політичних процесів, викликаний російсько-українською війною, яка не може залишити байдужим жодну свідому людину.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, громадянська ідентичність має важливе значення для держави та суспільства, а війна стала тригером для її при-

скореного формування в українців, молоді зокрема. Результати емпіричного аналізу демонструють, що абсолютна більшість опитаних студентів відчують і пишуться тим, що є громадянами України, зазначивши, що таке відчуття у них зросло під час війни. Важливість національної приналежності дещо переважила над громадянською, а приналежність до свого регіону, світової чи європейської спільноти відійшли на задній план.

Під час російсько-української війни громадянська активність та консолідованість українського суспільства, в першу чергу, проявилася у волонтерській діяльності. Війна стимулює і молодих українців до активної участі в допомозі українській армії та тимчасово переміщеним особам, що може засвідчувати їхню громадянську відповідальність та прагнення працювати на користь перемоги своєї держави.

Попри переконання соціологів у тому, що сьогодні в Україні завершився процес формування громадянської нації, необхідність працювати в цьому напрямі не зменшується. Бо процес формування громадянської ідентичності молоді має бути постійним та системним. Зростання її рівня має важливі наслідки як для національно-державного розвитку, так і для ефективності євроінтеграційних процесів України. Відтак це питання має далі перебувати у фокусі уваги науковців, особливо в умовах війни, що триває.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кононов І. Життєві світи Сходу і Заходу України. Звіт соціологічного дослідження (травень – червень 2014 р.). *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціологічні науки*. 2015. № 5 (294).
2. Українське студентство у пошуках ідентичності: монографія / За ред. В. Л. Арбєніної, Л. Г. Сокурянської. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2012. 520 с.
3. Щербата В.Г. Ієрархія територіальних ідентичностей сучасної молоді. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Психологічні науки*. Чернігів, 2015. Вип. 128. С. 298-301.
4. Зелена О. Громадянська та національна ідентичності учнівської молоді Дрогобиччини. *Молодіжна політика: проблеми та перспективи: збірник наукових праць* / ред. С.Щудло. Дрогобич – Зелена Гура: Трек ЛТД, 2017. С. 46–52.

5. Зелена О.Я., Мірчук І.Л. Вплив війни на громадянську позицію та геополітичні настрої студентської молоді в Україні. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2022. Вип. 43. С. 264-274. URL: <http://surl.li/iclsc> (дата звернення: 26.05.2023).
6. Козловець М. А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації : монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 558 с. URL: <http://surl.li/jlgjq> (дата звернення: 26.05.2023).
7. Степико М.Т. Українська ідентичність у глобалізованому світі: монографія. Харків: Майдан, 2020. 258 с. URL: <http://surl.li/jlggq> (дата звернення: 26.05.2023).
8. Климончук В. Політична участь громадян України як вияв антропологічного виміру свободи. *Політичний менеджмент*. 2012. № 4-5. С. 72–80.
9. Барбер Б. Сильна демократія: політика учасницького типу. *Демократія* : антол. / упоряд. Проценко. Київ: Смолоскип, 2005. С. 254–262.
10. Фукуяма Ф. Ідентичність. Потреба гідності й політика скривдженості / Переклад з англійської Тетяни Сахно, Київ: Наш формат, 2020. URL: <http://surl.li/jlgghu> (дата звернення: 10.06.2023).
11. Габермас Ю. Громадянство і національна ідентичність. URL: <http://surl.li/jlgzt> (дата звернення: 27.05.2023).
12. Greenfeld L. Nationalism: Five Roads of Modernity. Cambridge MA: Harvard University Press, 1992. P. 34–36.
13. Новітня політична лексика (неологізми, okazіоналізми та інші новотвори) / І. Я. Вдовичин, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.; за заг. ред. Н. М. Хоми. Львів: Новий Світ – 2000, 2015. 492 с.
14. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України від 13.12.2023 № 2834-IX. URL: <http://surl.li/eyvsn> (дата звернення: 27.05.2023).
15. Кулик В. Мова та ідентичність в Україні на кінець 2022. *Збруч*. 2023. 07 січня. URL: <http://surl.li/jlgrp> (дата звернення: 02.06.2023).
16. Барсукова О. Громадяни України, світу чи СРСР? Соціологи дізнались, як українці ідентифікують себе. *Українська правда*. URL: <http://surl.li/jlgsa> (дата звернення: 10. 06.2023).
17. Мірчук І. Політична самоідентифікація молоді Східної та Західної України після Майдану (на матеріалах соціологічного дослідження). *Політикус. Науковий журнал* / Гол. ред. С.М. Наумкіна. Херсон : Гельветика, 2016. Вип. 1. С. 109-113.